

ס ע"א.

[א] גמ' ת"ר אצל בו' – גירסת הרי"ף להיפך, ור"ל שלא יערב לו ישנים בחדשים ועל רישא דמתני'.

אור אליהו

חילול השם כשידע לבסוף, וכל הנך שמעתא לא אייתי אלא הנהו דאסרי גזל גוי ולא מייתי תנאי דהמקבל דשרי¹⁷⁷ עכ"ל. ומבואר בדבריהם שאין ראייה כלל מהסוגיא בבבא קמא שרב אשי סבירא ליה שגזל הגוי מותר, ואם כן שפיר אפשר לומר את תירוצו של רבינו חיים הנ"ל ולעולם לר' יוחנן ורב אשי גוי קונה בכסף כישראל, ואין צריך לומר שרב אשי חזר בו מדבריו בעבודה זרה ובכורות ודו"ק.

[א] איתא במשנה "אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים, ואין צריך לומר חדשים בישנים". ובגמ' מייתי ברייתא "תנו רבנן, אין צריך לומר חדשות מארבע וישנות משלש דאין מערבין, אלא אפילו חדשות משלש וישנות מארבע - אין מערבין, מפני שאדם רוצה לישנן". ומבואר לפי גירסא זו דקאי הברייתא על מה שכתוב במתני' "ואין צריך לומר חדשים בישנים", והיינו שאין לערב פירות חדשים במקום פירות ישנים, כיון שהישנים משובחים יותר, ואפילו כאשר הפירות החדשים עולים יותר. והטעם, שלעולם הפירות הישנים משובחים מהחדשים, ומה שהחדשים לפעמים יקרים

דרב אשי סבר דגזל גוי מותר, דקאמר רב אשי הוה קאזיל בארבא חזי שבשא דגופנא תליא לבר ותלו ביה קטופי, אמר ליה לשמעיה זיל חזי אי דגוי נינהו זיל אייתי לי, שמע ההוא גוי אמר ליה דגוי מי שרי, אמר ליה גוי שקיל דמי ישראל לא שקיל דמי, משמע דסבר גזל גוי מותר¹⁷⁴ ובשביל ששמע הגוי הוה מתרץ דבריו. וי"ל דרב אשי הדר ביה כדהוכיח לו רבינא" כו'. ומבואר מתוס' שבאמת מהסוגיא דבבא קמא משמע שלרב אשי גזל הגוי מותר, וממילא נדחה התירוץ של רבינו חיים בתוס' לבאר איך יסבור רב אשי - שאמר שמשכח בגוי אינה קונה - כר' יוחנן שמעות קונות¹⁷⁵. ועל כן הוצרכו לתרץ שלעולם ר' יוחנן סובר שגוי קונה במשיכה ולא בכסף, אלא שרב אשי חזר בו וסבירא ליה שמשכח בגוי קונה וממילא בישראל מעות קונות כר' יוחנן.

עיין תוס' ורא"ש שם¹⁷⁶ בבבא קמא שתירצו באופן אחר וז"ל תוס' "הכי קאמינא אי דגוי נינהו - נראה לר"י שכן היה דעתו מתחילה כמו שהשיב להגוי ולא כמו שהיה הגוי סובר, דאם כן היה סובר דגזל הגוי מותר, דאין חילוק בין גניבה לגזילה, דבגניבה איכא

174. אונתור), ועל כרחך הוא דורש מתיבת "לעמיתך" שקנין הגוי אינו דומה לקנין הישראל, וכיון שרב אשי סובר שמשכח בגוי אינה קונה על כרחך שדורש "לעמיתך במשיכה ולא לנכרי במשיכה".

נמצא שלרב אשי קנין ישראל מהתורה הוא במשיכה ולא במעות ודלא כר' יוחנן וכנ"ל.

176. הרא"ש שם פרק הגזל ומאכיל (ס"י). (ב).

177. ועי' שם בשטמ"ק שהביא בשם הרי"מ פרקמטא

174. שמפשט הגמ' משמע שמה שאמר רב אשי לשמעיה "אייתי" היינו הבא ללא תשלום, אלא שתירץ רב אשי אחר כך את דבריו שכוונתו היתה בתשלום.

175. דכיון דלרב אשי גזל הגוי מותר, הוא לא יכול לדורש מתיבת "לעמיתך" "לעמיתך אתה מחזיר אונאה ואי אתה מחזיר אונאה לנכרי" (דאם גזל הגוי מותר מדוע צריך פס' שאין צריך להחזיר

[ב] רש"י ד"ה מפני ודוקא בו' – אבל הרא"ש לא כתב כן.

[ג] שם וכן בו' – אבל הר"ף חולק ע"ז ולכן אמרה המתני' דוקא על יין וכן פ' הרא"ש.

אור אליהו

יותר, הוא משום שהקונה רוצה ליישנן¹⁷⁸. אבל גירסת הר"ף להיפך¹⁷⁹ וז"ל (לג ע"א) "ת"ר אין צריך לומר חדשות עומדות משלש וישנות מארבע וקא מזבן מחדשות דאין מערבין, אלא אפילו חדשות מארבע וישנות משלש וקא מזבן מחדשות אין מערבין, מפני שאדם רוצה ליישנן" עכ"ל. ורצה לומר – לפי גירסא זו – שלא יערב לו פירות ישנים בפירות חדשים, ואף על פי שהישנים משובחים מהחדשים, ואפילו כאשר הישנים עולים יותר – מכל מקום הקונה רצה לקנות פירות חדשים משום שהוא רוצה ליישנן. ועל פי גירסא זו הברייתא קאי על רישא דמתני' דקתני "אין מערבין פירות בפירות"¹⁸⁰, ומשמע שלא יערב כלל פירות בפירות, ועל כרחך שלא יערב גם פירות ישנים במקום פירות חדשים¹⁸¹.

[ב] כתב רש"י בד"ה מפני שמשביחו וז"ל

"קשה משביח את הרך, לפיכך, פסק עמו רך - מערב בו קשה, ודוקא קתני קשה ברך ולא רך בקשה, פסק עמו קשה - לא יערב בו את הרך" כו' עכ"ל. ומבואר ברש"י שאם פסק עמו יין קשה לא יערב בו יין רך. אבל הרא"ש לא כתב כן, אלא כתב דכל שכן שיכול לערב יין רך אם פסק עמו יין קשה. וז"ל הרא"ש (פ"ד סי' כג) "באמת ביין התירו לערב קשה ברך אף על פי שהרך הוא טוב יותר לשתות וגם דמיו יותר יקרים מן הקשה - אפילו הכי מותר לערב בין הגיתות, לפי שכשנותנין מעט קשה ברך הוא משביח ומתקיים יותר, וכל שכן רך בקשה שהוא משביחו" עכ"ל¹⁸².

[ג] ברש"י שם וז"ל "וכן אין צריך לומר חדשים בישנים - דוקא, אבל ישנים בחדשים - שפיר דמי" עכ"ל. ומבואר ברש"י שאם פסק עמו פירות חדשים מותר

שלפנינו הוא רק הסבר כיצד יתכן שפירות חדשים יהיו יקרים יותר מישנים והוא קצת דוחק ודו"ק. ועי' לקמן אות ג' ובהערה 185, ששם כתב רבינו שהרי"ף גרס במתני' "ואין צריך לומר ישנים בחדשים" ועל זה קאי הברייתא ולא ארישא כמו שכתב כאן וצ"ע.

182. כתב השו"ע (חו"מ רכח, יא) וז"ל "ביין התירו לערב קשה ברך, בין הגיתות בלבד, מפני שמשביחוהו". עכ"ל. והוסיף על זה הרמ"א וז"ל "וכל שכן רך בקשה, דשרי" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק ד בליקוט והשמטות) על דברי הרמ"א וז"ל "וכ"ש כו' – שם (ב"מ ס ע"א) וזה דלא כרש"י שכתב שאם פסק עמו יין קשה אסור לערב בו יין רך. ורש"י לשיטתו אזיל שפירש דמתני' 'ביין התירו לערב קשה ברך' דוקא נקט דז"ל רש"י ודוקא קתני קשה ברך ולא רך בקשה'. ומשמע לרש"י דאיפכא

שהטעם שאמר לו להביא אם הם של גוי, משום שהיו האשכולות בשדה נחשב כעין אבידתו של גוי שמתרת.

178. כלומר, לשמור אותם לזמן יותר מאוחר.

179. וכן כתב הב"ח (חו"מ רכח ס"ק ט) אמנם הנימוקי יוסף שם על הר"ף פירש על פי הגירסא שלפנינו, וכן הוא ברש"י על הר"ף שם ע"ש ועי' לקמן הערה 181.

180. עי' לקמן הערה 182 שהבאנו שם את דברי רבינו בביאורו לשו"ע.

181. שהרי מיד אומר "אפילו החדשים בחדשים ואין צריך לומר החדשים בישנים" אם כן מה שכתוב "פירות בפירות" הכוונה אפילו ישנים בחדשים. ויש להעיר שעל פי גי' הר"ף מה שכתוב בסוף הברייתא "מפני שאדם רוצה ליישנן" הוא נתינת טעם לאיסור העירוב של הפירות, אבל לגירסא

ס ע"ב

[א] גמ' היכי דמי כו' - ע' הג"א, אבל הרשב"א פסק דבשניהן בתר מעיקרא אזלינן, ועי' רש"י ס"ב א' ד"ה ובדיננו כו' וה"ה כאן בסופא כמוש"ל מ"ה א' ושאני הלואה כו' וה"ה בנחשת דבסיפא הוא אבק ריבית, וא"כ ברישא ע"כ ריבית קצוצה הוא וכ"מ כאן דאזלינן בתר הכסף דקאמר דל"ל רווחא דדנקא אוזפיה כו'.

אור אליהו

לערב בו פירות ישנים, והיינו טעמא, משום שהישנים משובחים יותר מהחדשים¹⁸³. אבל הרי"ף חולק על זה וסובר שאם פסק עמו למכור לו פירות חדשים אסור לערב בו פירות ישנים, וכמבואר לעיל אות א', שלגירסת הרי"ף בגמ' אין לערב פירות ישנים בחדשים אפילו כשהישנים יקרים יותר. והטעם הוא, משום שהקונה חדשים רוצה ליישנן¹⁸⁴, ואם יישן את הפירות ישנים הם יתקלקלו. וראיה לדברי הרי"ף שלבן אמרה המתני דוקא על יין - באמת אמרו: בין

התירו לערב קשה ברוך, מפני שהוא משביחו" - ומשמע שרק ביין יש מציאות שאפשר לערב דבר שלא פסק עמו, אבל בפירות בכל גוונא אסור לערב. וכן פסק הרא"ש (שם) וז"ל "ונ"ל שאם קנה ממנו חדשים שאסור

לערב בהן ישנים אפילו שטובים יותר לאכילה. לפי שזה שקונה חדשים הוא רוצה לישנן וישנים אין ראוינן לישנן ויתקלקלו. ורש"י לא פירש כן עכ"ל¹⁸⁵. [א] בגמ' "ותיסברא דאיכא נשך בלא תרביית ותרביית בלא נשך, נשך בלא תרביית היכי דמי, אי דאוזפיה מאה במאה ועשרים, מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף קיימי מאה ועשרים בדנקא - נשך איכא, דקא נכית ליה, דקא שקיל מיניה מידי דלא יהיב, ותרביית ליכא - דלית ליה רווחא, דדנקא אוזפיה ודנקא קא שקיל מיניה. סוף סוף, אי בתר מעיקרא אזלת - הרי נשך והרי תרביית, אי בתר בסוף אזלת - לא נשך איכא ולא תרביית איכא. ותו, תרביית בלא נשך היכי דמי, אי דאוזיף מאה במאה,

רך בקשה - לא התירו. אבל (אף על פי שלכאור' מדוייק מלשון המשנה כרש"י כנ"ל) פירוש הרא"ש מיושב יותר, משום דלפרש"י הוה ליה לתנא ליפלוה בפירות או ביין גופא, שהרי לרש"י אין חילוק בין פירות ליין, שבשניהם אסור לערב את הרע בטוב אבל הטוב מותר לערב ברע (כגון ישנים בחדשים), אם כן את כל חילוקי הדינים יכול לומר או בפירות או ביין. אבל לרא"ש אתיא שפיר, דבפירות אסור לערב בכל גוונא ובין מותר לערב בכל גוונא, להכי הוצרך לשנות גם את דין הפירות וגם את דין היין, עכ"ל.

ועוד כתב רבינו (שם ס"ק ד) וז"ל "וכל שבין כו' - מה שכתב הרמ"א שמותר לערב יין רך אם פסק עמו יין קשה הוא כדעת הרא"ש והטור, והוא דלא כרש"י דאוסר להיפך, שרק קשה מותר לערב ברוך, וכנ"ל דיין מותר לערב בכל ענין בין קשה ברוך ובין

רך בקשה. וכתבו הרא"ש והטור שהרך הוא טוב יותר מהקשה (ולכן כל שכן שמותר לערב רך בקשה) וזה דלא כרש"י שקשה הוא יותר משובח מרך, ולכן רק קשה מותר לערב ברוך ולא איפכא. ולרא"ש וטור הוא דקתני ביין התירו לערב קשה ברוך הוא לאו דוקא (כרש"י וכנ"ל), אלא לרבותא קמ"ל דאפילו קשה - שהוא פחות טוב - ברוך מותר בין הגיתות (וכ"ש רך בקשה), ולכן (כיון שרך משובח מקשה) כתב הטור דרך בקשה אפילו שלא בין הגיתות מותר לערב עכ"ל.

183. וכמו שכתב רש"י לעיל ד"ה ואין וז"ל "שהישנים יבישים ועושין קמח יותר מן החדשים" עכ"ל.
184. שצריך אותם לזמן יותר מאוחר.
185. כתב השו"ע (שם י) וז"ל "אין מערבין מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למכרם בחזקת

אור אליהו

להדיא אי אזלינן בתר מעיקרא או בתר בסוף. ומצינו שנחלקו בזה רבותינו הראשונים.

עיינן הגהות אשר"י (ב"מ פרק ה סי' א הגה א) שכתב שהדבר נשאר בספק וז"ל "מספקא ליה אי בתר מעיקרא אזלינן אי בתר בסוף ולא איפשיטא¹⁸⁶. ואסור ליקח ממנו מאה

מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף מאה בחומשא, אי בתר מעיקרא אזלת - לא נשך איכא ולא תרבית איכא, אי בתר סוף אזלת - הרי נשך והרי תרבית. אלא אמר רבא אי אתה מוצא לא נשך בלא תרבית ולא תרבית בלא נשך, ולא חלקן הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאויז". הנה למסקנת הגמ' לא התבאר

רכח) כתבו דאפילו ישנים בחדשים אסור (ואף על פי שגרסו במתני' ואין צריך לומר חדשים בישנים' כדמוכח בדברייהם), ואף שהישנים משובחים מהחדשים. והטעם, מפני שרוצה הלוקח ליישנן (כגון שאין צריך להם עתה) ואם יערב לו ישנים אינו לישנן שכבר יתקלקלו. וכן מושמע במתני', שאין לערב לא חדשים בישנים ולא ישנים בחדשים, מהא דלא אשכח דיתרא לערב במה שלא פסק עמו אלא בייז, כדתנן באמת אמרו ביין התירו לערב קשה ברך מפני שהוא משיבחו. וזה שכתב בהגה שהוסף הרמ"א על דברי השו"ע ואין צריך לומר 'חדשים בישנים ואפילו ישנים כו' - והיינו שאסור לערב בין חדשים בישנים ובין ישנים בחדשים וכדברי הרא"ש והטור כנ"ל עכ"ל רבינו.

עוד כתב רבינו (שם ס"ק ג) וז"ל "ואפילו ישנים כו' - הוא מבואר שם היינו באר הגולה (אות ח) שציינן לברייתא בדף ס' ע"א, וזה כמו שמבאר דהולך השו"ע על פי גירסת הרי"ף כנ"ל 'אפילו הישנים ביוקר מחדשים, מפני שהלוקח רוצה לישנן' ואם כן על כרחך שלגירסא זו אסור לערב אפילו ישנים בחדשים אף על פי שהם משובחים מהם. וזה דלא כפירש"י שם (ד"ה מפני) שכתב שיותר לערב ישנים בחדשים, כיון שישנים משובחים מהחדשים ונמצא מהנהו, ובגמ' גורס רש"י איפכא 'אין צריך לומר חדשות מארבע וישנות משלש דאין מערבין, אלא אפילו חדשות משלש וישנות מארבע - אין מערבין, מפני שאדם רוצה לישנן' אם כן הברייתא קאי אחדשים בישנים ולא ישנים בחדשים" עכ"ל רבינו.

186. שהרי הגמ' הביאה את שתי האפשרויות (בתר מעיקרא ובתר בסוף) באופן שווה ולא הכריעה ביניהם.

יפים, אפילו חדשים בחדשים, ואין צריך לומר (חדשים בישנים, ואפילו - רמ"א) ישנים עם חדשים, אפילו הישנים ביוקר מחדשים, מפני שהלוקח רוצה לישנן" עכ"ל.

וכתב שם רבינו (ס"ק ב) וז"ל "ואין צריך לומר ישנים עם כו' - כן הוא גירסת הרמב"ם במתני' 'אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים, ואין צריך לומר ישנים בחדשים' (וכן כתב הב"ח, אכן בנוסח המשניות שהועתק מכתב יד הרמב"ם בהוצ' הגר"י קאפח זצ"ל, הגירסא היא כמו שלפנינו 'חדשים בישנים'). וכן הוא גם כן גירסת הרי"ף במתני'. וראיה, ממה דגריס הרי"ף בגמרא שם 'ת"ר אצ"ל חדשים מגו' וישנות מד' דאין מערבין אלא אפילו חדשים מד' וישנות מגו' כו' והיינו שאפילו כשהישנים (מלבד שהם יותר משובחים) הם יקרים יותר אין לערבם במקום חדשים, ואם כן מבואר דגריס בגמ' 'אין צריך לומר ישנים בחדשים' וטעות סופר הוא ברי"ף שלפנינו שכתב במתניתין כגירסא שלנו 'חדשים בישנים', אלא צריך לגרוס 'ישנים בחדשים' (וכן כתב הב"ח, ומבואר גם כן ברמב"ם שגרס בגמ' כגירסת הרי"ף שז"ל הרמב"ם 'ואפילו הישנים ביוקר והחדשים בזול' וכמו שכתב בשו"ע כנ"ל). ולדבריהם של הרי"ף והרמב"ם חדשים בישנים מותר (וכן כתב המעשה רקח שכן נוטה דעת הרמב"ם ע"ש, וצ"ע מה הסברא בזה הלא החדשים פחות טובים מהישנים).

אבל גירסת רש"י (ס' ע"א ד"ה ואין) וספרים שלנו - הוא להיפך 'ואצ"ל חדשים בישנים' והיינו משום שהישנים משובחים מהחדשים. ורש"י כתב (שם ד"ה מפני) 'אבל - להיפך - ישנים בחדשים שפיר דמי', והיינו משום שהישנים משובחים מהחדשים ונמצא שמיטבו בזה.

אבל הרא"ש (ב"מ פ"ד סי' כג) והטור (חו"מ

אור אליהו

כל שאילו בדיניהם מוציאים מלוה למלוה - בדינינו מחזירין ממלוה ללוה כו' אמר ליה אביי לרב יוסף וכללא הוא, והרי סאה בסאה, דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה, ובדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה, וכתב רש"י שם וז"ל "ובדינינו אין מחזירין - את העודף ביוקר שהוקירו החטים בשעת תשלומין, דהא אבק רבית הוא" עכ"ל. הרי שמבואר שהלוואה של סאה בסאה אינה יוצאה בדיינים, והיינו משום דאזלינן בתר מעיקרא, ומעיקרא לא היה בזה ריבית דאורייתא רק ריבית דרבנן, דאי בתר בסוף אזלינן הוי ריבית דאורייתא ויוצאה בדיינין¹⁹². ולא רק סאה בסאה של פירות הדין כן דאזלינן בתר מעיקרא והוי רק אבק ריבית (וכמבואר ברש"י הנ"ל) אלא הוא הדין כגון בספיא דאוזיף מאה במאה, ואף על פי שהלוהו מטבעות נחשב כהלוואת פירות סאה בסאה והוי רק ריבית דרבנן שאינה יוצאה בדיינין, וכמו שמבואר לעיל דף מ"ה א' דאמר רבי יוחנן: אסור ללוות דינר בדינר כו' "

ועשרים אף על גב דהנהו מאה הוו שוו כמו אלו מאה ועשרים - כך מצאתי בתשובה אחת, מהרי"ח עכ"ל¹⁸⁷.

אבל הרשב"א¹⁸⁸ פסק דבשניהו¹⁸⁹ בתר מעיקרא אזלינן. הלכך אם הלוהו מאה פרוטות (שהם דנקא אחת) על מנת שיחזיר לו מאה ועשרים פרוטות והוזלו הפרוטות ועמדו על מאה ועשרים פרוטות בדנקא - אם החזיר לו דנקא הוי ריבית ונשך ועובר איסור מדאורייתא ויוצאת בדיינים (והוא הדין אם הלהו ב' סאים על מנת שיחזיר לו ג' סאים והוזלה התבואה ועמדו ג' סאים במחיר ב' סאים), ואם הלוהו מאה פרוטות על מנת שיחזיר מאה פרוטות ואחר כך הוקרו הפרוטות אם החזיר לו מאה פרוטות - אין בזה ריבית ונשך מדאורייתא אלא עובר רק על איסור רבית מדרבנן¹⁹⁰ ואינה יוצאה בדיינים¹⁹¹.

ועיין רש"י בדף ס"ב ע"א ד"ה ובדינינו שמבואר מדבריו גם כן דאזלינן בתר מעיקרא. דהנה לקמן (סב ע"א) איתא "אמר רב ספרא

187. וכן כתב המרדכי (ב"מ סי' שיב).

188. ברשב"א שלפנינו לא נמצא כן, אמנם הבי"ו (יו"ד סו"ס קס) הביא שכן כתבו תלמידי הרשב"א.

189. דהיינו, "דאוזיפה מאה במאה ועשרים, מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף קיימי מאה ועשרים בדנקא", וכן "דאוזיף מאה במאה, מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף מאה בחומשא".

190. על פי הר"ן כאן, וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א כאן, וכן כתב הנימוקי יוסף (בריש פירקין) וכן דעת הראב"ד (הובא בשטמ"ק) והמאירי כאן. וכתב הריטב"א, שמה שלא הכריעה הגמ' אי אזלינן בתר מעיקרא או בתר בסוף, משום שהוא מלתא דפשיטא, מהא דכתיב "לא תשימוץ עליו נשך" דמשמע דאזלינן בתר שעת 'השימוץ' (ההלוואה) היינו מעיקרא, ועוד הא קי"ל (לקמן סב ע"א) דהלוואת סאה בסאה הוא רבית דרבנן והיינו משום דאזלינן בתר מעיקרא.

191. וכן כתב נפקא מינה זו בנימוקי שם וז"ל "ונפקא מינה לדין דקי"ל לקמן דריבית קצוצה יוצאה בדיינים, אבל הלוואת סאה בסאה אף על פי שהוקרו החיטים ועמדו בדמי שתיים ריבית דרבנן היא ואינה יוצאה בדיינים" עכ"ל. ולפי זה יוצא, שלמאן דאמר שלעולם אזלינן בתר מעיקרא פעמים שהיא ריבית דאורייתא ויוצאה בדיינים ופעמים שהיא דרבנן ואינה יוצאה, אבל למאן דאמר שהדבר נשאר בספק אם כן לעולם אינה יוצאה בדיינים, דהמוציא מחבירו עליו הראיה ושמה היא רק דרבנן, אלא שאם תפס הלוה גם כן לא יוצאה בדיינים מאותו טעם היינו שמא היא דאורייתא ודו"ק.

192. ולכאור' קשה דמאי ראייה מהתם, שהרי גם אי נימא שהגמ' נשאהר בספק אי אזלינן בתר מעיקרא או בתר בסוף, מכל מקום אינה יוצאה בדיינים דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ולעולם יכול לומר שמא היא ריבית דרבנן ואינה יוצאה וצ"ע.

אור אליהו

ברישא - 'דאזופיה מאה במאה ועשרים' - על כרחך **ריבית קבוצה הוא**, והיינו משום דאזלינן בתר מעיקרא וכנ"ל, שכבר בשעת ההלואה התנה שיתן לו יותר ממה שהלוהו, ואף על פי שבשעת הפרעון הוזלו הפרוטות ועמדו ק"כ פרוטות במעה כסף. **וכן משמע כאן דאזלינן בתר הכסף דקאמר דלית ליה רווחא דדנקא אוזפיה כו'**¹⁹⁶, כלומר, מהא דאמרינן בגמ' דבאזופיה מאה במאה ועשרים חשיב דלית ליה רווחא משום דדנקא אוזפיה ודנקא שקיל מיניה - מבואר שערך הכסף לא משתנה אלא ערך פרוטת הנחושת הוא זה שמשתנה, נמצא שנחשבות פרוטות הנחושת כפירות, ולכן כשמלוה

לעולם אימא לך רבי יוחנן הוא דאמר מחללינן, ושאני הלואה, כיון דלענין מקח וממכר שווהו רבנן כי פירא, דאמרינן איהו ניהו דאוקיר וזיל, לגבי הלואה נמי פירא הוי". והיינו, שאף על פי שביחס לפירות ממש נחשבים דינרי זהב כמטבע, מכל מקום לענין הלואה חכמים החשיבו אותם כפירות¹⁹³, ולכן כשמלוה דינר בדינר הוי ריבית דרבנן, והוא הדין גם כן במטבע **נחושת רבסיפא** ('דאזויף מאה במאה'¹⁹⁴) **הוא אבק ריבית**, והיינו, משום שאף אם בשעת הפרעון התייקרה הנחושת, מכל מקום אזלינן בתר מעיקרא וכנ"ל¹⁹⁵. וכיון שהתבאר שבסיפא הוא אבק ריבית **אם כן**

כמו שכתוב בגמ' שם שהגמ' מביאה את ב' האפשרויות בתר מעיקרא ובתר בסוף בלא הכרעה, **אבל הנימוקי יוסף ריש פרקין (לג ע"ב) כתב בדברי הרשב"א ושי"ע דאזלינן תמיד בתר מעיקרא. וכתב הנימוקי יוסף שם** ראייה דאזלינן בתר מעיקרא, **דלחכי תנן במתני' שהמלוה סאתים חטיין בשלש דהוא רבית קבוצה כסתמא ולא מפליג אי אייקר או לא**, ועל כרחך משום דאזלינן בתר מעיקרא, ובשעת ההלואה התנה שיחזיר לו יותר ממה שהלוהו" עכ"ל רבינו.

עוד כתב רבינו (שם ס"ק נג בליקוט) וז"ל **ואי אוזיף כו'** - מבואר בשו"ע שהמלוה מאה פרוטות נחושת על מנת שיחזיר לו מאה פרוטות נחושת הוי ריבית דרבנן, וראייה לזה הוא **כמו שכתוב שם לעיל מ"ד ב' ואף ר' חייא סבר דהבא טבעא הוי, דרב אוזיף דינרי מברתיה דרבי חייא, לסוף אייקור דינרי. אתא לקמיה דרבי חייא, אמר ליה זיל שלים לה טבין ותקילין. אי אמרת בשלמא דהבא טבעא הוי - שפיר. אלא אי אמרת פירא הוי, הוה ליה סאה בסאה, ואסור. רב דינרי הוה ליה, וכיון דהוה ליה דינרי - נעשה כאומר לה הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח. הרי שמבואר בגמ' שהלואת פירות סאה בסאה אסורה רק מדרבנן, שלכן הותרה הלואה זו כשיש ללוה פירות דומים בשעת ההלואה (כמבואר ברש"י שם ד"ה דינרי) ואף שהגמ' דיברה**

193. שמתיקרים או נעשים זולים ביחס לכסף.

194. שהוא מאה זוזי **נחושת** במאה זוזי **נחושת**, (ומעה [דנקא] אחת של כסף שוה מאה פרוטות נחושת).

195. והיינו, משום שגם פרוטות הנחושת נחשבים כפירות ביחס לכסף ע"י הערה הבאה.

196. כתב מרן השו"ע (יו"ד קס, כא) וז"ל **אי אוזיף ק' בק"כ, מעיקרא ק' בדנקא ולבסוף ק"כ, אסור מדאורייתא. ואי אוזיף מאה במאה, ואייקר, אסור מדרבנן" עכ"ל. וכתב רבינו בבאורו (שם ס"ק נב) וז"ל **אי אוזיף כו'** - מבואר בשו"ע דפסק דאזלינן מעיקרא. ואף על גב דבגמ' אמר בדרך ספיא ('אי בתר מעיקרא אזלתא כו' אי בתר בסוף אזלת כו') - **מכל מקום ק"ל דבתר מעיקרא אזלינן, וראייה ממה שכתוב שם ס"ב א' וזחא סאה בסאה, דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה, ובדיניהו אין מחזירין ממלוה ללוה, וערש"י שם ד"ה ובדיניהו כו' ומבואר בדבריו שם דסאה בסאה אינה יוצאה בדיניהו, והיינו משום דהיא ריבית דרבנן, ועל כרחך משום דאזלינן בתר מעיקרא, ובשעת ההלואה התנה שיחזיר לו מה שהלוהו" עכ"ל רבינו.****

עוד כתב רבינו (שם בליקוט) וז"ל **אי אוזיף כו'** - מבואר בשו"ע שפסק דאזלינן בתר מעיקרא, **אבל המרדכי והג"א כתבו דמספקא לן אי אזלינן בתר מעיקרא או בתר בסוף, וראייה לדבריהם הוא**

סא ע"א.

[א] תוס' ד"ה אם וי"ל למדרש בו' – ורשב"א חולק.

אור אליהו

מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון כו' יצאו קרקעות שאין מטלטלין ויצא פחות משה פרוטה שאינו ממון" עכ"ל. הנה מבואר מתוס' שאין איסור ריבית בהלואת קרקע¹⁹⁸, ואילו הרשב"א¹⁹⁹ (הובא ברבינו ירוחם מישרים בתחילת נתיב ח) חולק על זה וסבירא ליה שגם בהלואת קרקע יש איסור ריבית מדאורייתא²⁰⁰.

מאה (פרוטות נחושת) במאה (פרוטות נחושת) הוי כהלואה סאה בסאה שאסורה מדרבנן וכנ"ל¹⁹⁷.

[א] כתבו תוס' ד"ה אם וז"ל "וא"ת כיון דכתיב כל דבר אפילו לרבות עצים ואבנים, אם כן כסף אוכל למה לי. וי"ל למדרש כלל ופרט וכלל לא תשיך - כלל, כסף אוכל - פרט, כל דבר - חזר וכלל,

תוס' שהם מסופקים האם הלואת קרקע בקרקע מותרת מהתורה (היינו ממה שכתוב שם בתוס' וז"ל "והדאמר בערכין (דף לא ע"א) גבי בתי ערי חומה רבית גמורה היא והתורה התירה, התם הלואה מעות על הקרקע, אבל קרקע בקרקע אפשר דשרי מן התורה" עכ"ל (ועי' לקמן הערה 200 שכתב רבינו בסתמא שלדעת תוס' אין בקרקע משום ריבית ומשמע שם דמדרבנן מיהת אסור ע"ש). והנה הרא"ש כאן (סי' א) כתב וז"ל "בקרקע לא מיהייב משום רבית אם הלואה קרקע בתוספת קרקע. כגון שהלווה עשר גפנים טעונות באחד עשר" עכ"ל. וכתב הב"י דאפשר שסבירא ליה לרא"ש דאסור מיהת מדרבנן, אמנם הב"ח כתב דמדברי הרא"ש הנ"ל והנימוקי יוסף (לג ע"ב) והטור משמע שאין אפילו איסור דרבנן.

199. הנה מקור הדברים שהרשב"א סבירא ליה דגם בקרקע יש איסור ריבית הוא בדברי רבינו ירוחם (מישרים ריש נתיב ח) וז"ל "קרקע אין בו דין רבית כגון עשר גפנים טעונות באחת עשרה, אבל הרשב"א כתב דיש בהן" עכ"ל. והובאו דברי ר' ירוחם הנ"ל בב"י שם, אכן בחידושי הרשב"א כאן בתחילה הביא דברי תוס' ואחר שכתב שיש אפשרות לדחות את ראייתם סיים הרשב"א וז"ל "והראשון נראה עיקר" עכ"ל. כלומר, דברי תוס' הם עיקר וא"כ נמצא שהרשב"א לא חולק על תוס' וצ"ע.

200. כתב השו"ע (יו"ד קסא, א) וז"ל "כל דבר אסור ללוות בתוספת, (ואפילו) (טור בשם רמ"ה) בפחות

על סאה בסאה שהם פירות, מכל מקום נחושת ודאי פירא הוא לגבי כספא כמו שכתוב שם במתני' (מד ע"א) 'הנחושת קונה את הכסף' היינו משיכת הנחושת קובעת את המקח וכפרש"י שם ד"ה קונה את הכסף וז"ל 'כולן טעם אחד להם: מי שטבעו חשוב לטבוע - הוי מעות ואינו קונה, ומי שאין טבעו חשוב וחרף - הוי כפירות, ומשיכתן הוא קיום דבר' עכ"ל, ואם כן הלואת ק' בק' הוי כהלואת סאה בסאה שאסורה מדרבנן וכנ"ל. ומשמע גם כן מוכח כנ"ל דבתר מעיקרא אזלינן וממילא אינו אלא רבית דרבנן (שבשעת ההלואה התנה רב שיחזיר את אותה כמות דינרים), דאי הויא רבית דאורייתא ומשום דאזלינן בתר בסוף ובסוף הרי התייקרו הדינרים - לא היה ניתן לרב להחזיר דינרי רק משום דהוה ליה דינרי בשעת ההלואה (עי' רש"י הנ"ל). ועתוס' מו"א ד"ה נעשה כו' שכתבו בתוך דבריהם וז"ל 'כמו שמותר סאה בסאה דרך הלואה באומר עד שיבא בני משום דסאה בסאה רבית דרבנן' עכ"ל. ומבואר כנ"ל שסברת 'עד שיבוא בני' הוא מתיר רק בריבית דרבנן' עכ"ל.

197. הנה במשפט זה של רבינו ("משמע כאן דאזלינן בתר הכסף, דקאמר דלית ליה רווחא דדנקא אוזפיה כו") נאמרו בו כמה פירושים, עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' סז ד"ה ב"מ ס), גליונות הקהילות יעקב (ב"מ כאן), בית יהואל (בבא מציעא עמ' קכו), אמנם כאן כתבתי לפרשו על פי מה שכתב לי הרה"ג דרור טויל שליט"א משרדות.

198. וכתבו הב"י והב"ח (יו"ד קסא) שמשמע מדברי

סא ע"ב.

[א, ב] תגנוב – צ"ל תגנובו.

סב ע"א.

[א] תוס' ד"ה תנאי כפי' ריב"ן כו' – וכ"פ נ"י, אבל הרשב"א כתב כתוס'.

אור אליהו

ידי שמים, והיינו, שלדידן דקי"ל כרבי אלעזר שרק ריבית דרבנן אינה יוצאה בדיינין - מכל מקום חייב המלוה להחזיר ללוה את הריבית לצאת ידי שמים. וז"ל הנימוקי יוסף "דעת הרנב"ר²⁰⁵ ז"ל דמדרכי יוחנן ברביית קצוצה נשמע לרבי אלעזר, דקי"ל כוותיה באבק רבית, דכי היכי דסבר ר' אלעזר באבק רבית אינה יוצאה הכי נמי לרבי יוחנן ברביית קצוצה, הילכך אית לן למידק בדינא דרבי יוחנן אף על גב דלית הלכתא כוותיה. וי"ל דר' יוחנן דוקא קאמר אינה יוצאה בדיינים הא בא לצאת ידי שמים חייב להחזיר והיינו דקאמרינן אמר קרא ויראת מאלהיך למורא ניתן ולא להשבון כלומר מיראת שמים מחזיר, אבל לא ניתן להשבון בב"ד ובתוספתא שנו המלוה את חברו ברביית ועשה תשובה חייב להחזיר, וההיא על כרחך כר' יוחנן [אתיא] מדקתני ועשה תשובה,

[א, ב] בגמ' "לא תגנובו דכתב רחמנא למה לי, לכדתניא, לא תגנוב על מנת למיקט, לא תגנוב על מנת לשלם תשלומי כפל". הנה מה שכתוב בברייתא פעמיים "לא תגנוב" הוא טעות סופר וצריך לומר "לא תגנובו" (ויקרא יט, יא)²⁰¹ דמיירי בגונב ממון, דאילו "לא תגנוב" (שמות כ, יב) הוא בגונב נפשות²⁰² ולא שייך כאן²⁰³.

[א] תוס' ד"ה תנאי כתבו וז"ל "ודלא בפירוש ריב"ן דפירש לעיל למורא ניתן שיש לו להחזיר מיראת שמים ולא להשבון על פי בית דין". ומבואר דעת ריב"ן שלר' יוחנן אף על גב שאפילו ריבית קצוצה אינה יוצאה בדיינין - מכל מקום חייב המלוה להחזיר ללוה את הריבית כדי לצאת ידי שמים. וכן פסק הנימוקי יוסף²⁰⁴ (לד ע"א), דכל היכא דאין הריבית יוצאה בדיינין חייב המלוה להחזיר ללוה את הריבית כדי לצאת

בשמות (כ, יב) פירש שלא תגנוב' כולל גם גנבת ממון ע"ש.

203. וכן הוא מוכרע ממקומו, שהרי בתחילת הברייתא קאמר "לא תגנובו דקאמר רחמנא כו'.

204. וכן פסק בשו"ת הריב"ש (סי' רצב), ושכן הוא בתוספתא אליבא דר' יוחנן 'המלוה את חברו ברביית ועשה תשובה חייב להחזיר' (ב"מ ה, כה), והיינו, שמפרש הריב"ש שהברייתא היא אליבא דר' יוחנן, שרביית אפילו קצוצה אינה יוצאה בדיינים, ומכל מקום כשעשה תשובה חייב להחזיר (ועיין להלן הערה 206).

205. [רבינו ניסים בן ראובן], היינו חידושי הר"ן (סא ע"ב).

משה פרוטה יש איסור רבית, אבל אין מוציאין אותו בדיינין" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק א) וז"ל "כל דבר כו' - מילת כל' בשו"ע רצה לומר שאפילו קרקע אסור ללוות בתוספת וכדעת הרשב"א, אבל תוס' שם ד"ה אם כו' ובכתובות מ"ז א' ד"ה אתיא (כתבו) שבקרקע ובפחות משה פרוטה אין בו משום רבית. ומכל מקום כתב הר"ן דמדרבנן מיהת אסור, משום דלא גרע מרבית דברים" עכ"ל רבינו.

201. וכן מבואר כאן ברש"י ד"ה לא תגנובו, ובמפורת הש"ס אות א (אמנם בתורה אור ציין לשמות כ, יב ע"ע).

202. כמבואר בסנהדרין (פו ע"א), אמנם האבן עזרא